

ЕТИКА ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ І СУЧАСНИЙ СВІТ

Загрійчук І., Український державний університет залізничного транспорту (м. Харків),
Представлено конкретне тлумачення категорій «добро» і «зло» в умовах агресивної війни. Показана абстрактність моральних понять, коли вони не коригуються з реальним змістом життєвого процесу. Обґрунтований зв'язок моральних норм з усвідомленням змісту суспільних процесів.

Ключові слова: добро, зло, війна, етика, істина.

ETHICS OF THE MILITARY TIME AND THE MODERN WORLD

I. Zagriychuk, Ukrainian State University of Railway Transport (Kharkiv),

A specific interpretation of the categories "good" and "evil" in the conditions of an aggressive war is presented. The abstractness of moral concepts is shown when they are not adjusted to the real content of the life process. Reasoned connection of moral norms with awareness of the content of social processes.

Key words: good, evil, war, ethics, truth.

Етика як наука, що оперує категоріями «добра» і «зла», як і будь-яка наука, потребує визначеності понять. В цьому сенсі добро і зло є категоріями альтернативними. Це означає, що добро не є злом, а зло не є добром. В цьому, на перший погляд, суть визначеності.

Слід зазначити, що визначеність понять коригується з відносною сталістю нашого існування. Щоденна, день в день, повторюваність наших вчинків формує звичку діяти саме так, а не інакше. На цій основі й формується моральність. В її основі лежить звичка, налаштованість діяти як заведено, так, як до цього привчали, починаючи від народження. Звичайно ж, коли мова йде про моральність, то її змістом є вчинки, що спрямовані на благо, а не на шкоду іншим людям.

Отже, основою моральності є звичка діяти благородно. Як і будь-яка звичка, звичка благородна — це певний стереотип. Проте, людина живе у мінливому світі. Зміна умов існування призводить до того, що звички, сформовані в одних обставинах, можуть не відповідати обставинам, що постали заново. Виникає питання: наскільки поняття добра і зла є сталими та незмінними?

Виявляється, що сутність моральності полягає не лише у звичці. Адекватність наших моральних звичок в плинних умовах людського існування вимагає від нас аналізу відповідності нашої моральної налаштованості і заснованого на ній практичного вчинку. Це означає, що аналіз будь-якої ситуації передбачає розв'язання гносеологічних засад моралі як такої.

Доречно тут згадати, що гносеологічну основу моральності в цій частині зафіксував уже Сократ. Однак, моральність людини він звів виключно до знання, що, звісно, важливо, проте не вирішує проблеми. Адже саме життя «скасовує» таке розуміння моралі. Освічені гвалтівники, вбивці та казнокради самим фактом свого існування заперечують пояснення людської моральності виключно знаннями та розумом.

Отже, ні звичка, ні знання, в тому сенсі як його роль у звершенні моральних вчинків тлумачив Сократ, не відповідають реальній практиці людського буття, особливо, коли мирний час раптом переривається агресією, що спрямована на знищення самої основи життя держави і спільноти, а значить і кожного, хто до них належить.

Перше, що впадає у вічі при намаганні розв'язати протиріччя між сталістю моральних норм і мінливістю життя, це визнання того, що моральні звички повинні бути розумними, а розум, коли питання стосується відносин між людьми, налаштований, відповідно, на благо всіх. Але і тут виникає певна колізія: справжня мораль, звичайно, передбачає благо всіх, однак,

як реалізувати цей всезагальний принцип по відношенню до тих, хто аморальний, зокрема до вбивць. Очевидно, що ув'язнення кілерів є гуманним, коли смертний вирок до них не застосовується, а замінюється довічним ув'язненням. Однак, гуманізація кримінального кодексу в частині відміни страт, строго кажучи, не відповідає принципу всезагальності моральних норм. Це, по-перше. А, по-друге, сама відміна смертних вироків у сучасних цивілізованих державах свідчить, що моральні норми з плином часу все ж змінюються. Отже, моральні норми не такі вже й незмінні. В цій сфері також відбувається розвиток.

Такі питання все частіше виникають в умовах захисту від агресивних війн. В обставинах збройного протистояння агресії неодноразово приходилося чути висловлювання на кшталт: я проти будь-якої війни, я — пацифіст, я за мир, поганий мир кращий за будь-яку війну і т. п. В таких сентенціях проглядається догматичне розуміння моральних норм. Вони виявляються відірваними від реального життя, від практики військового протистояння, врешті-решт, вони руйнують альтернативність та визначеність добра і зла. Адже, коли твориться зло, то носії добра не можуть бути байдужими до того, що відбувається. Байдужість в такому випадку виступає відстороненістю по відношенню до подій, і навіть мовчазною підтримкою агресора, потаканням йому. Добро — це завжди активне протистояння злу. Тому носії добра не можуть бути не лише пасивними до зла, але й допускати нейтральність по відношенню до нього.

Очевидно, що моральні норми не є порожніми формами мислення. А це означає, що вибір моральної поведінки людини вимагає раціонального аналізу реальних обставин, в яких відбувається вчинок. Тоді моральні норми виступають не лише у формі не убий, наприклад. В залежності від обставин вбивство може бути і благородною справою, якщо мова йде про захист життя чи то власного, чи то життя інших, суспільства, держави.

Отже, моральний вчинок це завжди вибір, вибір між добром і злом. Але не тільки. Передумовою вибору є знання обставин, в яких вибір відбувається. Це спроможність розібратись у певних трансформаціях добра і зла як абстрактних категорій у відповідності зі змістом життєвого процесу.

Добро і зло не ізольовані. Вони взаємодіють. Саме тому так важко часом визначитись з вчинком. Світова художня література переповнена сюжетами, в яких герої у великих муках приймають для себе те чи інше моральне рішення. Попри альтернативність добра і зла, що означає їх визначеність через протилежність, в реальному житті, яке все ж плінне, постає проблема застосування абстрактних узагальнюючих понять до завжди конкретних обставин, що змінюються.

Отже, якими б вагомими не були звички у процесі формування та функціонуванні моральності, докладання розуму до них, їхній критичний аналіз відіграє неабияку роль у адекватності добра та спрямованості вчинків на благо. За таких обставин не обійтись без теоретичного мислення, з допомогою якого тільки й можливо визначити тонку грань між добром і злом та подолати догматичне розуміння моральності, яке часто межує з наївністю та неспроможністю себе захистити від мімікрії зла.

Таким чином, як і всі парні категорії людського мислення «добро» і «зло» не просто протилежні, вони не лише виключають одна одну, але й є єдиними у своїй взаємодії. В силу постійної їх рухливості у процесі взаємодії перед людиною перманентно існує не лише вибір, але й необхідність свій вибір обґрунтувати, довести з допомогою розуму. Це вимагає досить глибокої теоретичної підготовки.

В сучасних умовах, коли війни стають все більш жорстокими, ведуться все більш грізними видами зброї, зброї, яка здатна знищити все живе, особливо гостро стоїть питання моральної відповідальності за збереження життя на планеті, а не лише життя окремої людини чи навіть цілої нації. Чим більше ризиків втратити надбання людської цивілізації, тим більша

відповідальність за її збереження. Протистояти грубій аморальній силі здатна тільки сила моральна, сила, що послуговується істиною. Тому принцип не вбий повинен пройти через фільтр істини, через істинність та безцінність життя.

Яким же чином залишитись моральним в умовах агресивної війни, коли вона, як кажуть, є екзистенційною, а значить метою агресора є знищення нації, як це звучить в наших українських умовах?

Очевидно, що коли мова йде про фізичне винищення цілого народу, тоді в разі досягнення ворогом своїх цілей немає сенсу говорити про будь-яку мораль. Разом з народом зникне його мораль та теоретичні дебати стосовно її сутності. В основі моралі під час оборонної війни лежить максима, що полягає в збереженні життя спільноти, а значить основи буття кожного окремого громадянина. Отже, коли мова йде про винищення, то й принцип «не вбий» втрачає свій загальнозживаний зміст стосовно ворога, що нищить саме життя.

Боротьба проти агресора вимагає жертвності захисників, готовності віддати своє життя за життя інших. І тут ми стикаємось з найвищим проявом моральності, коли не дивлячись на найсильніший інстинкт, який має місце серед живих істот, інстинкт самозбереження, захисник життя і свободи готовий пожертвувати своїм життям, щоб зберегти життя і свободу для інших.

Таким чином, в умовах оборонної війни складаються умови для найвищого прояву людського в людині, прояву її суспільної сутності, готовності віддати своє життя за існування інших.